بسم الله الرحمن الرحيم

HER ŞEYİ BİR ŞEYDE, BİR ŞEYİ HER ŞEYDE ANLAMAK

Kur'an'ı anlama çabası sarf ederek ne kadarını başardığımızın takdirinin Yüce Allah'a kaldığı zihni/akli bir faaliyette bulunuyoruz. Bu çabalama sırasında bilmediklerimizi öğrenerek bildiklerimizi artırıyoruz. Meseleye dışarıdan bakanlar, Kur'an hakkındaki bilgilerimiz arttıkça söyleyecek sözümüzün ve yazacak cümlelerimizin de arttığını zannetmektedirler. Başka birileri de bilgilerimiz arttıkça insan türünün geleceğine dair çözüm üretici düşüncelerimizin de arttığını zannetmektedirler. Bu yüzden onlardan insanlığın kurtuluşuna dair fantastik gelecek rüyaları kurdurmalarını beklemektedirler.

İnsanlar, sürekli bilgi edinen, okuyan ve öğrenen kişilerin, içine sürekli bir şeyler konulan kaplar gibi olduğunu zannetmektedirler. Nitekim çok bilenlere "ilimde derya, ilmin denizi" ifadelerini yakıştırırlar yani onlara göre bilen kişi, içine denizlerin sığacağı bir deniz yatağı gibidir oysa bilgi, insanı sürekli dolan bir kap haline getirmez. Bilgiyi hele ilahi bilgiyi temel aldığımızda bilen veya bilmeye başlayan insan aşırı şişirilmiş bir balon olarak işe başlar ve bildikçe o balondaki hava yavaş yavaş boşalır. Sonu yoktur ama bir gün içinde kendisinden başka bir şeyin olmadığı minicik bir zerreye dönüşür yani sanıldığının aksine bilgi, insanı büyütmez tam tersi küçültür.

Öğrenmeye devam eden insanın bu durumu, kendisi için büyük bir zorluğu da beraberinde getirir. Şişmiş balon gibi ortalıkta dolaşan insanlar, insanın doğal halinin "şişmiş balon gibi olmak" olduğunu temel alırlar. Karşılarında havası azalmış bir balon gördüklerinde zannederler ki o havası azalmış balon kendi havalarından alıp kendisini şişirecek bu yüzden ona karşı hep savunmacı bir yaklaşım sergilerler. Ondaki bu hava eksikliğinin bir gün mutlaka kendi havalarına tasallut etmeyle sonuçlanacağını vehmederler.

İnsanları bu şekilde şişmiş balon haline getiren şey, kendilerinin maddi veya manevi çok şeye sahip olduklarını zannetmeleridir. Söz olarak, herkes, 'dünyanın geçiciliği'ni dile getirir ama 'geçicilik' olarak ağızlarından çıkan kelimenin içine tam da 'sonsuz kalıcılığı' koyarak bu cümleyi kurarlar.

İnsan türünün göz önünde akıp giden tarihsel çizgisine baktığımızda tüm bu tarih çizgisinin "hiç kimse bir şeye sahip olmadığı/olamadığı/olamayacağı halde sahip olmak" temelli aktığını görmemek mümkün değildir.

İnsan türünün geride bıraktığı ayak izlerine baktığımızda iz bırakan adımlarının tamamının ya sahip olmak ya da sahip olduklarını korumak için olduğunu görmekteyiz fakat insan türünün sahip olduğunu zannedip de en fazla koruduğu şeyin bizzat 'kendisi' olduğunu da görmekteyiz.

İşte, bizim 'kendisi' olarak ifade ettiğimiz, az önce söylediğimiz "şişmiş balon"un ta kendisidir yani balonun içine üflenen hava değil, bizzat balonun kendisi.

“Sahip olmak” denen şeyin insanın içinde başlayıp içinde biten bir şey olduğunu gözden kaçıran bazıları ise işi şekilciliğe döküp sahip olmayı birikmiş altınlar, üst üste dizilmiş tapu kayıtları, hanlar, hamamlar olarak görüp sahip olma dürtüsüne değil de sahip olunanlara yüklemiştir tüm günahı. Böylelerine göre onları yoldan çıkaran bir dünya vardır. Bundan kurtulmanın yolu ise ona sırt dönmektir.

“Ne kadar çok bilirsek o kadar çok etrafımızın farkına varabiliriz.” düşüncesinde olanlar ise başka bir garabettir çünkü bilgi sadece bilmemeyi artırır.

“Peki, bilerek sürekli daha çok bilemez hâle geliyorsak ‘bilmek’ denilen şeyin ne anlamı kalır o zaman?” diye bir soru hemen gelir akla ki bu haklı bir sorudur.

“Bilmek, bildikçe daha çok bilemediğimiz varlıkta, işlerin yolunda gidip gitmediğini anlamamızı sağlar sadece.”

“Bilmek, nedenleri bilmektir.” diyen filozoflar galiba bunu kastetmişlerdir fakat onlar “nedenler” dedikleri şeyleri o kadar artırmışlardır ki “Neden?” sorusunda nihayet teselsüle düşmüşlerdir oysa tüm nedenler iki şeyi bilmemiz içindir:

1- BU BÖYLE OLDU, DEMEK Kİ İŞLER YOLUNDA.
2- BU BÖYLE OLDU, DEMEK Kİ İŞLER YOLUNDA DEĞİL.

Bu tıpkı araba sürerken yaşadığımız his gibidir. Araba, birçok hareketin bir araya gelerek tek bir hareketi ortaya çıkardığı bir mekanizmadır. Direksiyondaki, sürdüğü mekanizmadaki hareketlerin birbiriyle ilişkisini bilmez; tekeri döndüren, direksiyonu sağa sola çeviren, göstergelerde arabanın bilmesi gereken durumları sembol halinde gösteren nedenleri bilmez fakat tekerin dönmesinden, direksiyonun rahat bir şekilde sağa sola dönmesinden, göstergelerin sürücünün hareketlerine paralel bir şekilde değişmesinden anlar ki “işler yolunda”.

Motorun yanma odalarındaki patlamalardan, bu patlamaları sağlayan benzinin kimyasal yapısından, ortaya çıkan enerjinin mahiyetinden, o enerjinin tekerlekleri döndürene kadar adım adım aktarılmasından, motorun iç yapısındaki sürtünmenin açığa çıkardığı yüksek ısının düşürülmesinden, elektrik akımının örümcek ağı gibi kablolarla gereken yerlere taşınmasından bihaberdir.

O sadece tekerlerin dönmesinden bilmediği sistemde işlerin yolunda gittiğini bilir ve bu sadece bir an içindir çünkü hiç kimse bu sistemin bir an sonrasında ne olacağını bilmez.

Minicik bir parçasında yaşadığımız evrende işlerin nasıl döndüğünü bilmiyoruz ve asla da bilemeyeceğiz fakat güneşin her gün doğmasından, kuşların cıvıldamasından, yağmurun yağmasından, tavuğun yumurtlamasından, koyunların kuzulamasından anlıyoruz ki “İŞLER YOLUNDA”.

Evrenin az önce örneğini verdiğimiz arabadan farkı şudur ki; evren, anlık ve sürekli müdahale edilmesi gereken bir sistemdir. Arabanın deposunda sıralı hareketleri tetikleyen benzin vardır ama evrenin bir benzin deposu yoktur.

Biz evrenin tüm sıralı hareketlerinin nasıl olduğunu asla bilmeyiz ama alışageldiğimiz rutin şeylerin gerçekleştiğini gördüğümüzde evrende işlerin yolunda gittiğini biliriz. *"İşler nasıl yolunda gidiyor?"* sorusunu sadece gördüklerimizi şahit getirerek "Bilmiyoruz ama güneş doğuyorsa, çiçekler hâlâ açıyorsa, ağaçlar hâlâ yeşilse ve meyveye duruyorsa, ekinler başak veriyorsa bu demektir ki evrende işler yolunda."

Bu tıpkı araba hakkında hiçbir şey bilmeyen ama tekerlerinin dönmesinden arabadaki tüm sistemlerin sorunsuz çalıştığını anlayan birinin durumu gibidir aslında. Bu durum bildiğimiz her şey için böyledir aslında.

Ve bu durum her zaman için bir bilene güvenmeyi zorunlu hâle getirir.

Arabalar hakkında sayısız sayıdaki bilenleri her köşe başında bulabiliriz ve arabada işlerin nasıl yolunda gittiğini onlara sorup öğrenebiliriz fakat evrende işlerin nasıl yolunda gittiğini sadece bir bilene sorabiliriz.

İşte bu, "her şeyde o birini, o birinde her şeyi bilme"yi beraberinde getirir.

Ve insan türünün, O bir (vahid) ile "bilme" temelli tek kontağı Kur'an'dır. Bunun dışında akla konu olan, bilmeye konu olan hiçbir kontağı yoktur. Yanlış anlaşılmasın, *"Her şey O'nunla kontak içinde olduğundan var olur ve var etmeye devam eder ama 'bilme' temelli tek kontak Kur'an'dır."* demek istiyoruz, yoksa O'nunla kontakta olmayanın var olması mümkün değildir.

Nasıl ki evrende işlerin yolunda gittiğini ancak an'a şahit olarak bilebiliyorsak ve bir sonraki an'da nelerin olabileceğinden asla emin değilsek, Kur'an ile ilişkimizde çoğalan bilgilerimizde işlerin yolunda gittiğini de an'lık olarak bilebiliriz.

Evren biri diğerine bağımlı sistemler halindedir. İnsan tüm sistemi asla göremez ve kavrayamaz ama kavrayamadığı ve şahit olamadığı evrenin öteki kısımlarında işlerin nasıl gittiğini anlaması için ona göremedikleri lazım değildir çünkü sadece gördükleri üzerinden evrenin göremediği kısımlarında işlerin nasıl gittiğini anlayabilir ve bilebilir.

Bir tek çiçeğin açmasından toprakta, havada ve yağmurda işlerin yolunda gittiğini, bunlarda işlerin yolunda gitmesinden güneş ile ay arasındaki işlerin, bunlarla güneş ile dünyanın, bununla güneş ile güneş sisteminin, güneş sistemi ile komşu sistemlerin, komşu sistemlerin uzak ve yakın komşularındaki sistemlerin düzgün çalıştığını yani işlerin yolunda gittiğini bilebiliriz. *"Nasıl?"* sorumuza çok kısmi cevaplar bulsak ve genelde nasıl olduğunu bilmesek bile rahatlıkla *"Çiçekler açıyor o halde evrende işler yolunda gidiyor demektir."* diyebiliriz.

Hiç kuşkusuzdur ki Kur'an da tıpkı evren gibi iç içe geçmiş sistemlere sahiptir, tamamını asla kavrayamayacağımız, sonunu asla göremeyeceğimiz sistemler. Tıpkı bir çiçeğin açmasından tüm evrendeki işlerin yolunda gittiğini anlamamız gibi an'lık şahitliklerle anladığımız şey ile Kur'an'ın tamamının ilişkisini kurduğumuzda bildiğimiz şeyden emin olabilir ve *"İşler yolunda gidiyor."* diyebiliriz.

Bir çiçek evrenin işleyişine aykırı davranamaz. Güneş, evrendeki tüm sistemlerden bağımsız davranış gösteremez, bilmesek bile güneş sistemi hiçbir evren sistemi ile çelişemez. İşte

bunları, nasıllığını bilmeden bilebiliyorsak aynı şeyi Kur'an'ın o an bildiğimiz şeyleri hakkında da söyleyebiliriz.

İşte yazıya attığımız başlıktan yani *"Her şeyi bir şeyde, bir şeyi her şeyde bilmek"* cümlesinden kastettiğimiz budur.

Bu dediğimiz şeyin arka planında tıpkı kuantum fizikçilerinin "parçacık deneyi" gibi bir şey vardır çünkü aslında "bilmek" dediğimiz şey sadece 'an'da gerçekleşir. Bildiğimiz bir şeyi bildikten sonra bilmeye devam etmeyiz, onu hıfz ederiz yani bir şeyi bilmek sadece bir an'da gerçekleşir, bilme gerçekleştikten sonra bildiğimiz bilginin bizdeki varlığını devam ettiren şey bizdeki 'bilme' eylemi değildir. Örnek verecek olursak:

Bir kişiye *"Bu A'dır."* dediğimizde o kişi onun 'A' olduğunu o an bilir. Bildikten sonra o 'A'yı hafızasında taşımak bilmek değildir çünkü "bilmek" denilen eylem tıpkı bir göz açıp kapama gibi an'da olur ve an'da biter. Bir an'a dahil olan kişi, o an'a kendisinde bulunan her şeyle birlikte dahil olur. Onun girdiği an'da bir şey bilmesini sağlayan şey de kendisinde bulunan her şeyin toplamıyla mümkün olur.

Mesela, siz şu anda bu yazıyı girdiğiniz an'da okuyorsunuz. An'a girerken yaşanmış ve bitmiş tüm an'lardan siz de kalanlarla giriyorsunuz. Yani 'A'yı öğrendiğiniz bir an vardı, siz o an'da 'A'yı bildiniz ve bildiğiniz 'A'yı hafızanızda tuttunuz. İşte, tıpkı bunun gibi bu yazıyı hafızanızda tuttuklarınızın toplamıyla okuyor ve biliyorsunuz ve bir kere bildikten sonra yazıya dair hafızanızda kalan şey artık 'bilme' eyleminin konusu olmaktan çıkmaktadır. Bu yüzden "gerçek" veya "hakikat" dediğimiz şey sadece an'a mahsus bir bakış açısıyla bilinir ve tıpkı parçacık deneyi gibi o, siz onu bildiğinizde gerçektir/hakikattir.

Filozoflar ve kelamcılar *"Hakikat nedir?"* sorusunu cevaplamak için epey çaba sarfetmişlerdir ama dişe dokunur bir cevap bulamamışlardır çünkü onlar "hakikat" derken 'değişmez'i aramışlardır fakat "değişmez" dedikleri şeyi yanlış yerde ve yanlış bir bakış açısıyla aramışlardır.

Şöyle ki varlık sürekli değişmektedir. Bu yüzden Herakleitos; *"Aynı nehirde iki kere yıkanılmaz."* demiştir. Bunu demekle hakikat arayışının madde üzerinden geliştirilemeyeceğini çünkü maddenin sürekli değiştiğini ama "hakikat" denen şeyin değişmeden kalan şey olduğunu söylemek istemiştir. Daha kısa bir ifadeyle "hakikat arayışının fizikten ziyade metafizikte olduğunu" söylemek istemiştir (tabi yanlış anlamadıysam).

Filozofların "Fizik" ve "Metafizik" şeklinde iki kategori belirlemeleri çok daha sonraları panteist bir anlayışı beraberinde getirecektir (Descartes). Sonradan buna şiddetle karşı çıkanlar da olacaktır tabi ki (Spinoza) fakat bizim meselemiz filozofların hakikat serüvenini anlatmak değildir.

Bizim amacımız "değişmez" dediğimiz hakikatin an'da kendisini nasıl gösterdiğidir. Filozofların tamamına göre görülen nesnelerin görünür halleri onların hakikati değildir. *"Bir taşın, bir ağacın, bir insanın hakikati onu o yapan değişmez sabitedir."* demişlerdir.

“Peki, onları o yapan o hakikate nasıl ulaşacağız?” diye bir soru sorulduğunda genelde *“O şeyi parçalarına ayırarak, parçalanamaz en ufak parçaya ulaşarak.”* şeklinde cevaplamışlardır bu soruyu.

Bizim koca koca filozoflara, *“Hakikati yanlış yerde ve yanlış bakış açısıyla aramışlar.”* dediğimiz yer tam da burasıdır çünkü en dışını gördüğümüz ağaç da hakikattir, onun katman katman soymamız esnasında karşımıza çıkan şey de hakikattir. Bu, en ufak parçasına varana hatta parçadan enerjiye geçene kadar böyledir.

İlim adamları ve filozoflar, hakikate nesne muamelesi yaptıkları için hakikat arayışlarının en sonunda ellerine, ellerinde tutabilecekleri, mikroskop altına sokabilecekleri bir şeyin geçeceğini sanmaktadırlar.

Kur’an Yüce Allah’ın yarattığı her bir şeyi *‘BİL HAK’* ile yarattığını buyurmaktadır. Bu söylem şöyle değildir: Mesela, ağacın görüntüsü hak değildir de onun özünde bulunan bir ‘ağaçlık idesi’ vardır, işte hakikat olan da odur.

Kur’an’ın söylemi böyle değildir. Kur’an Yüce Allah’ın yarattığı her bir şeyin hem de her katmanında ve her zerresinde, topluca veya tek tek, tümel veya tikel her ne hal üzere olursa olsun *‘el-hak’* olduğunu söylemektedir.

Bu durumda ‘hakikat’, gizli kapaklı bir şey olmaktan çıkıp gözü olan herkesin gözünün önünde olan bir şeye dönüşüyor demektir. Burada yanılgı; gözde veya kulakta değildir. Burada yanılgı; görülen, duyulan, koklanan, dokunulan, tadılan şeylerin kavramlaştırılmasındadır yani duyular aklı yanıltmamaktadır, tam tersi akıllar duyuları yanıltmaktadır. Göz, bir ağacın yeşil olduğunu görür ve gördüğü şey tamamen hakikattir. Filozofun aklı devreye girer ve der ki: *“Gördüğün yeşillik hakikat değildir.”* Bunun üzerine göz, gördüğünü ‘hakikat’ olarak görmekten vazgeçer yani verileri ona göre toplar.

Filozof bu bakış açısıyla hakikati aramamaktadır. Bu yüzden onun yaptığına “hakikat arayışı” değil, “hakikat ile yetinmemek” denir.

Kanaatimce filozofların şımarıklığı, hazır buldukları bir dili önemsememelerinden kaynaklanmaktadır çünkü filozofların tamamının ‘Felsefe Tarihi’ “kavramlar ile hakikat” arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu aramakla geçmiştir. Hiçbiri dilde hazır buldukları kavramların veya dilde hazır buldukları kavramlaştırma mekanizmasının kökenini önemsememiştir hatta kesinlikle görmezden gelmişlerdir.

Kusursuzluk sadece Âlemlerin Rabbi Allah’ın olabileceği bir şeydir.

الحمد لله رب العلمين

Ramazan Demir
29.06.2025